

człowiek a natura

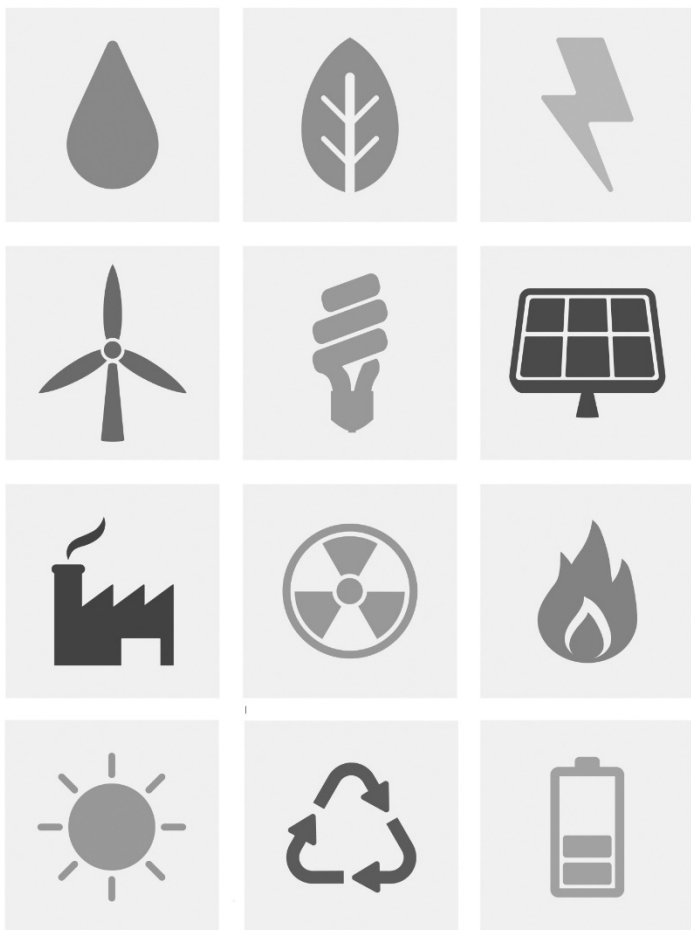
historia, prawo, przemysł

redakcja karol łukomiał

CZŁOWIEK A NATURA

HISTORIA, PRAWO, PRZEMYSŁ

REDAKCJA
KAROL ŁUKOMIAK

człowiek a natura

historia, prawo, przemysł

redakcja karol łukomiak

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

REDAKCJA:

KAROL ŁUKOMIAK

RECENZENCI:

PROF. ZW. DR HAB. HENRYK ĆWIEK
DR HAB. DARIUSZ KARCZEWSKI PROF. NADZW. UKW
DR HAB. INŻ. ROBERT LAMPARSKI
DR HAB. MAKSYMILIAN STANULEWICZ
DR KAROL KUŹMICZ
DR MARIUSZ ZELEK

KOREKTA REDAKTORSKA:

KAROL ŁUKOMIAK
DIANA ŁUKOMIAK
EWA BUDZYŃSKA

SKŁAD I PROJEKT OKŁADKI:

KAROL ŁUKOMIAK

© COPYRIGHT BY ARCHAEGRAPH

ISBN: 978-83-66035-43-0 (KSIĄŻKA)

ISBN: 978-83-66035-44-7 (EBOOK)

WERSJA ELEKTRONICZNA DOSTĘPNA NA STRONIE INTERNETOWEJ WYDAWCY:
www.archaeograph.pl

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

ŁÓDŹ 2019

SPIS TREŚCI

AGNIESZKA RZEŹNIK

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA W OCHRONIE ŚRODOWISKA
NA PODSTAWIE USTAWY PRAWO OCHRONY ŚRODOWISKA
ORAZ KODEKSU KARNEGO 9

EWA TOKAREWICZ

OCHRONA ŚRODOWISKA
W MIĘDZYNARODOWYM ARBITRAŻU INWESTYCYJNYM 25

KAROLINA PRAŻMOWSKA

WPŁYW ZMIAN KLIMATU NA DZIEDZICTWO KULTUROWE -
ZOBOWIĄZANIA PAŃSTW-STRON KONWENCJI
W SPRAWIE OCHRONY ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA
KULTURALNEGO I NATURALNEGO 39

JUSTYNA WAWRZECKA

PRAWNOMIĘDZYNARODOWA
OCHRONA ŚRODOWISKA MORSKIEGO -
WYBRANE ASPEKTY 61

JOANNA DERLIKIEWICZ

MAGDALENA HILT

WEWNĄTRZ LABIRYNTU:
WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI
W SPRAWACH OCHRONY ŚRODOWISKA 81

MAGDALENA KRUCZEK

RODZINA W DOBIE MEDYCZNIE WSPOMAGANEJ PROKREACJI -
WYBRANE ZAGADNIENIA PRAWNE 101

KRZYSZTOF ŚWIĄTCZAK	
ELEMENTY PRZYRODY W POLSKIM KODEKSIE CYWILNYM	121
KRZYSZTOF ŚWIĄTCZAK	
PRAWNE ASPEKTY OCHRONY ZABYTKÓW W HISTORII	141
MATEUSZ SIEDLECKI	
PRAWO BUDOWLANE A OCHRONA ŚRODOWISKA	157
MARIA DZIEŻYC	
OBOWIĄZKI ZWIĄZANE Z OCHRONĄ ŚRODOWISKA W KONSTYTUCJI RP	171
WERONIKA GADZICKA	
KONSTYTUCYJNA ZASADA WOLNOŚCI GOSPODARCZEJ A REGULACJE PRAWNE DOTYCZĄCE OCHRONY ŚRODOWISKA	187
PIOTR PIĄTEK	
LECZENIE PRZEZ NIEUPRAWNIONEGO NA PRZYKŁADZIE LECZENIA PRZEZ RODZICA	197
MICHAŁ PYTKOWSKI	
ZAKRES ODPOWIEDZIALNOŚCI PRAWNEJ W PRZYPADKACH EMISJI DO POWIETRZA DOKONYWANYCH Z PRZEKROCZENIEM GRANICZNYCH WIELKOŚCI PRZEWIDZIANYCH W POZWOLENIU ZINTEGROWANYM I W KONKLUZJACH DOTYCZĄCYCH NAJLEPSZYCH DOSTĘPNYCH TECHNIK (BAT)	215

BARTŁOMIEJ KOROLCZUK

FILOZOFICZNE I PRAWNE TRUDNOŚCI
DEFINIOWANIA GODNOŚCI CZŁOWIEKA -
WYBRANE ZAGADNIENIA Z PERSPEKTYWY
USTAWODAWSTWA POLSKIEGO 229

KATARZYNA MONIKA ŁAWER

MATKA KOCHAJĄCA CZY MATKA – DZIECIOBÓJCZYNI?
ZIEMIA W OBLICZU HIPOTEZY GAI I HIPOTEZY MEDEI 249

KATARZYNA KUROWSKA

GAMEPLAY JAKO METAFORA
PRAWDZIWIE HUMANISTYCZNEJ
RELACJI CZŁOWIEKA Z NATURĄ 261

KATARZYNA FIUK

CZŁOWIEK A NATURA W FILOZOFII 275

NATALIA STACHURSKA

CZŁOWIEK PANEM CZY NIEWOLNIKIEM PRZYRODY? -
FILOZOFICZNA REFLEKSJA
NAD RELACJĄ CZŁOWIEKA I NATURY 285

KRZYSZTOF BRENSKOTT

DZIEŁO DEMIURGA?
OBRAZY NATURY W WYBRANYCH PISMACH
Z NAG HAMMADI 297

JERZY FATYGA

UWARUNKOWANIA GEOGRAFICZNE I ŚRODOWISKO NATURALNE
A ROZMIESZCZENIE PUNKTÓW OSADNICZYCH
NA TERENIE WZGÓRZ JUDY W OKRESIE PÓŹNEGO BRĄZU
I W EPOCE ŻELAZA - OKRES I I IIA1 319

MONIKA ŁĄTKA

CZYM JEST MORZE DLA CZŁOWIEKA?
MOTYW MORZA W MALARSTWIE 335

EWA KULIŚ

ZAGŁADA (I) DRZEW(A).
POETYCKIE REPREZENTACJE
ROŚLINNYCH ŚWIADKÓW HOŁOKAUSTU 353

PAWEŁ SZAFRAŃSKI

NATURA W PRZESTRZENI CMENTARZA.
POMIĘDZY PRZYRODĄ, ZABYTKOWĄ ZIELENIĄ,
SYMBOLIKĄ I PRAGMATYKĄ 367

KATARZYNA KIEROŃSKA

WALKA CZŁOWIEKA ZE SZKODNIKAMI
I CHOROBYMI ROŚLIN UPRAWNYCH 387

MACIEJ ROSIŃSKI

ZARYS ŻYWIENIA CZŁOWIEKA
NA PRZESTRZENI WIEKÓW 399

ELEMENTY PRZYRODY W POLSKIM KODEKSIE CYWILNYM

Wstęp

Losy człowieka od zarania dziejów splecione są z naturą rozumianą jako zbiór elementów zaliczanych do przyrody ożywionej i nieożywionej. Wyrazem powiązania istoty ludzkiej ze środowiskiem naturalnym są między innymi liczne regulacje prawne, które odnoszą się do określonych zwierząt bądź roślin.

Przepisy prawne odnoszące się do zwierząt bądź roślin znajdują się w aktach prawnych przynależących do różnych gałęzi prawa. Można stosować rozmaite kryteria wyróżniające te akty prawne.

Pierwszym kryterium może być podział na akty prawne, które w swojej treści odnoszą się tylko i wyłącznie do roślin czy zwierząt, regulując tę problematykę całościowo i akty prawne, które normują także wiele innych kwestii, a jedynie w wąskim zakresie odnoszą się do wyżej wymienionej tematyki. Do pierwszej kategorii aktów prawnych możemy zaliczyć między innymi: ustawę z dnia 28 września 1991 r. o lasach¹, ustawę z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt², ustawę z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego³ ustawę z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin⁴, ustawę z dnia 11 marca 2004 r. o organizacji niektórych rynków rolnych⁵, ustawę z dnia

¹ Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach, (t.j. Dz. U. 2019 poz. 83 z późn. zm).

² Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt, (t.j. Dz. U. 2019 poz. 122).

³ Ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, (t.j. Dz. U. 2018 poz. 1405).

⁴ Ustawa z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin, (t.j. 2018 poz. 810 z późn. zm).

⁵ Ustawę z dnia 11 marca 2004 r. o organizacji niektórych rynków rolnych, (t.j. Dz. U. 2018 poz. 945).

16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody⁶, ustawę z dnia 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich⁷, ustawę z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin⁸. Do drugiej kategorii możemy natomiast zaliczyć takie akty prawne jak: ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny⁹ czy ustawa z 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych¹⁰.

Akty prawne dotyczące przyrody można również dzielić ze względu na zakres terytorialny ich obowiązywania. Stosując to kryterium możemy wyróżnić: akty prawa krajowego (ustawy, rozporządzenia), akty prawa unijnego (rozporządzenia i dyrektywy) oraz akty prawa międzynarodowego (konwencje Organizacji Narodów Zjednoczonych). Przykłady aktów prawa krajowego zostały wskazane powyżej. Do unijnych regulacji prawnych dotyczących ochrony przyrody zaliczyć należy między innymi: dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa¹¹ potocznie zwaną „dyrektywą ptasią” oraz dyrektywę Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory¹² potocznie zwaną „dyrektywą siedliskową”. Wśród konwencji międzynarodowych dotyczących ochrony przyrody wyróżniamy między innymi: konwencję o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego, sporządzoną w Ramsarze dnia 2 lutego 1971 r.¹³, konwencję w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętą w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów

⁶ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, (t.j. Dz. U. 2018 poz. 1614 z późn. zm.).

⁷ Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich, (t.j. Dz. U. 2019 poz. 477).

⁸ Ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin, (t.j. Dz. U. 2019 poz. 235).

⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, (t.j. Dz. U. 2019 r. poz. 80).

¹⁰ Ustawa z 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych, (Dz.U. 2018 poz. 1599); Zgodnie z art. 2 teże ustawy przepisy o rzeczach znalezionych stosuje się odpowiednio do rzeczy porzuconych bez zamiaru wyzbycia się własności jak również do zwierząt, które zabląkały się lub uciekły.

¹¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa, (OJ L 20, 26.1.2010, p. 7–25).

¹² Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, (OJ L 206, 22.7.1992, p. 7–50).

¹³ Konwencja o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego, sporządzona w Ramsarze dnia 2 lutego 1971 r., (Dz.U. 1978 nr 7 poz. 24).

Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji¹⁴, konwencję o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, sporządzoną w Waszyngtonie dnia 3 marca 1973 r.¹⁵, konwencję o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, sporządzoną w Bernie dnia 19 września 1979 r.¹⁶, konwencję o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt, sporządzoną w Bonn dnia 23 czerwca 1979 r.¹⁷, konwencję o różnorodności biologicznej, sporządzoną w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r.¹⁸.

W polskim prawie cywilnym aktem prawnym o szczególnym znaczeniu, będącym swego rodzaju fundamentem dla innych ustaw jest ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (zwana dalej jako „KC”). Obejmuje on tak jak każdy kodeks trzon instytucji gałęzi prawa (w tym przypadku prawa cywilnego), choć z konstytucyjnego punktu widzenia nie różni się niczym innym od zwykłej ustawy¹⁹.

KC zawiera wśród wielu doniosłych dla prawa cywilnego regulacji, także przepisy odnoszące się do przyrody. W I Księdze KC wśród norm dotyczących zdolności do czynności prawnych czy wad oświadczeń woli uregulowane są także pożytki naturalne, do których zaliczamy między innymi płody. Księga II KC zawiera jeden z najślynniejszych przepisów zamieszczonych w KC tj. art. 182 dot. roju pszczoł, który to doczekał się nawet swojego fanklubu na Facebooku oraz art. 148 regulujący problem opadających na sąsiedni grunt owoców. W Księdze III KC zawarto art. 431 KC nakładający obowiązek naprawienia szkody wyrządzonej przez zwierzę, które dana osoba chowa bądź się nim posługuje, a także art. 432 § 1 KC odnoszący się do prawa posiadacza gruntu do zajęcia cudzego zwierzęcia, które wyrządza szkodę na gruncie, jeżeli zajęcie

¹⁴ *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji*, (Dz.U. 1976 nr 32 poz. 190).

¹⁵ *Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, sporządzona w Waszyngtonie dnia 3 marca 1973 r.*, (Dz.U. 1991 nr 27 poz. 112).

¹⁶ *Konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, sporządzona w Bernie dnia 19 września 1979 r.*, (Dz.U. 1996 nr 58 poz. 263).

¹⁷ *Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt, sporządzona w Bonn dnia 23 czerwca 1979 r.*, (Dz.U. 2003 nr 2 poz. 17).

¹⁸ *Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r.*, (Dz.U. 2002 nr 184 poz. 1532).

¹⁹ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne - część ogólna*, Warszawa 2017, s. 25.

jest potrzebne do zabezpieczenia roszczenia o naprawienie szkody. Ponadto w Księdze III KC umiejscowiono również art. 435 dotyczący odpowiedzialności prowadzącego na własny rachunek przedsiębiorstwo lub zakład wprawiany w ruch za pomocą sił przyrody za szkodę na osobie lub mieniu oraz art. 436, który dotyczy odpowiedzialności samoistnego posiadacza mechanicznego środka komunikacji poruszanego za pomocą sił przyrody.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie czytelnikom regulacji zawartych w KC, odnoszących się do świata przyrody. Autor zamierza zrealizować wyżej wymieniony cel dokonując analizy poglądów doktryny polskiego prawa cywilnego, orzecznictwa polskich sądów, a także innych publikacji prawnych.

Pożytki naturalne

Pożytki w polskim prawie cywilnym zaliczane są do przedmiotów stosunków cywilnoprawnych²⁰. Polski system prawny wyróżnia następujące typy pożytków: pożytki naturalne rzeczy, pożytki cywilne rzeczy, pożytki prawa.

Pożytki naturalne rzeczy zostały przez polskiego ustawodawcę ujęte w art. 53 § 1 KC. Zgodnie z wyżej wymienionym przepisem pożytkami naturalnymi rzeczy są jej płody i inne odłączone od niej części składowe, o ile według zasad prawidłowej gospodarki stanowią normalny dochód z rzeczy. Są to rzeczy mające zawsze charakter obiektywny i materialny²¹. W doktrynie dokonuje się niekiedy podziałów pożytków naturalnych. Wyróżniamy na przykład pożytki odłączone od rzeczy z trwałym jej umniejszeniem i odłączone bez nieodwracalnego umniejszenia. Drugie z wyżej wymienionych pożytków możemy z kolei podzielić na płody rzeczy i odnawiające się części rzeczy na przykład rośliny, drzewa leśne²². Rozróżnia się także pożytki, które dopiero zostaną pobrane, czyli tak zwane *fructus percipiendi* i pożytki już pobrane tak zwane *fructus percepti*²³.

Przykładami pożytków naturalnych są między innymi: *zboże zebrane z pola, owoce zerwane z drzewa, drzewa wyrąbywane z lasów w ramach planowej*

²⁰ Tamże, s. 122.

²¹ *Komentarz do art. 53 KC*, [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352*, red. M. Gutowski, Warszawa 2018.

²² Tamże.

²³ *Komentarz do art. 53 KC*, [w:] *Kodeks cywilny. T. I. Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2018.

gospodarki leśnej²⁴, a także piasek, żwir lub glina wydobywane z gruntu, w sposób określony zasadami racjonalnej eksploatacji²⁵. Przeważnie są to zatem pożytki gruntu²⁶, ale nie tylko. Pożytkiem w postaci płodów będzie także przychówek zwierząt hodowlanych²⁷. Podkreślić jednak należy, iż nie mamy w tym przypadku do czynienia z płodami rzeczy, gdyż zgodnie z art. 45 KC rzeczami w rozumieniu niniejszego kodeksu są tylko przedmioty materialne, jednakże w związku z odesłaniem zawartym w art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt dopuszczalne jest odpowiednie stosowanie przepisów dot. rzeczy w sprawach nieuregulowanych w wyżej wymienionej ustawie. W związku z tym pojęcie pożytków naturalnych rzeczy odnosi się także do przychowu zwierząt czy wytwarzanych przez dane zwierzęta wydzielin na przykład mleka.

Pożytkami naturalnymi nie są natomiast drzewa uzyskane w wyniku nadmiernego wykarczowania lasu, zwłaszcza jego dewastacji²⁸ czy

drewno pochodzące z drzew wykarczowanych w związku ze zmianą charakteru działki leśnej²⁹. Dla oceny czy drewno pozyskane na skutek wycięcia drzew rosnących na nieruchomości stanowiącej las może być uznane za jej pożytek naturalny, istotne znaczenie mają konkretne okoliczności, w jakich doszło do wycinki drzew³⁰.

Za pożytki naturalne rzeczy uznawane są także dochody zmniejszające substancję rzeczy³¹. Są to między innymi wspomniane wcześniej piasek, żwir,

²⁴ *Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Karna z dnia 28 marca 2012 r.*, sygn. I KZP 1/12, *Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 30 kwietnia 2013 r.*, sygn. I ACa 323/13.

²⁵ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne - część ogólna* ..., s. 123.

²⁶ *Komentarz do art. 53KC*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2017/

²⁷ *Komentarz do art. 53 KC*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2019.

²⁸ *Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 29 stycznia 1971 r.*, sygn. III CRN 441/70.

²⁹ *Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 10 października 2014 r.*, sygn. III CSK 238/13.

³⁰ Tamże.

³¹ *Komentarz do art. 53*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda

gлина, a także torf czy kamień o ile wydobywane są w granicach normalnej gospodarki rzeczą³². Okoliczność, że żwirowisko wyczerpuje się, nie stoi na przeszkodzie do uznania żwiru za pożytki³³.

Wątpliwości i spory w doktrynie wywołuje problem dotyczący kwalifikowania mas powietrza znajdujących się nad nieruchomością gruntową, wykorzystywanych dla funkcjonowania turbin wiatrowych przetwarzających ruch mas powietrza na energię jako pożytków³⁴. W orzecznictwie SN dominujące poglądy o niekwalifikowaniu mas powietrza jako pożytków ze względu na jego specyficzne cechy. Masy powietrza są bowiem dobrej o charakterze wolnym i wyłączonym z obrotu prawnego (*extra commercium*)³⁵. Pożytkiem naturalnym nie jest również energia elektryczna uzyskana w wyniku przetworzenia energii wiatrowej czy *dochód uzyskiwany ze sprzedaży energii wyprodukowanej w związku z gospodarczym wykorzystaniem ruchów mas powietrza*³⁶.

Pożytkami naturalnymi nie są również materiały uzyskane z rozbiórki obiektów budowlanych. Rozbiórka nie prowadzi bowiem do uzyskania dochodu z obiektu, lecz do jego usunięcia, nie stanowiąc tym samym normalnego dochodu z rzeczy³⁷. Nie stanowią pożytków również dochody z prowadzonej na nieruchomości działalności gospodarczej³⁸, a także *zyski uzyskane z używania określonych przedmiotów majątkowych, na przykład polegające na używaniu budynków i lokali, maszyn, urządzeń*³⁹.

³² Tamże; zob, także: Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna i Administracyjna z dnia 31 marca 1987 r., sygn. I CR 287/86.

³³ Orzeczenie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 28 listopada 1950 r., sygn. C 355/50.

³⁴ Komentarz do art. 53 KC, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda ...

³⁵ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 5 października 2012 r., sygn. IV CSK 244/12; podobnie Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 7 lutego 2013 r., sygn. II CSK 230/12; Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 29 kwietnia 2015 r., sygn. IV CSK 522/14, Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 29 kwietnia 2015 r., sygn. IV CSK 527/14; Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 29 kwietnia 2015 r., sygn. IV CSK 529/14.

³⁶ Komentarz do art. 53 KC, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda

³⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie - I Wydział Cywilny z dnia 21 kwietnia 2016 r., sygn. I ACa 1111/15.

³⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi - I Wydział Cywilny z dnia 9 lipca 2014 r., sygn. I ACa 90/14.

³⁹ Komentarz do art. 53 KC, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2019.

Owoce opadłe z drzewa lub krzewu na grunt sąsiedni.

Kolejne regulacje prawne dotyczące przyrody znajdują się w Księdze II KC. Pierwszą z takich regulacji prawnych jest art. 148 KC, który stanowi, iż owoce opadłe z drzewa lub krzewu na grunt sąsiedni stanowią jego pożytki. Przepisu tego nie stosuje się, gdy grunt sąsiedni jest przeznaczony na użytek publiczny.

Art. 148 KC zmienia wyrażoną w art. 55 § 1 KC zasadę zgodnie, z którą uprawnionemu do pobierania pożytków przypadają pożytki naturalne, jeśli zostały odłączone od rzeczy w czasie trwania jego uprawnienia⁴⁰. Właściciel sąsiedniej nieruchomości nabywa własność owoców już z chwilą ich opadnięcia na grunt, nawet jeżeli ich jeszcze nie zebrał⁴¹. Pod stwierdzeniem opadnięcia na grunt sąsiedni należy rozumieć, także opadnięcie owoców na budynek stanowiący część składową gruntu sąsiedniego. Również opadnięcie owoców na obiekt niepołączony trwale z gruntem choć na stałe znajdujący się na nieruchomości np. kiosk, powoduje, iż stanowią one pożytki właśnie tegoż gruntu.

Pod pojęciem wskazanych w art. 148 KC owoców należy rozumieć zarówno owoce jadalne na przykład jabłka, gruszki, wiśnie, czereśnie i tym podobne, jak i owoce niejadalne. W literaturze przyjęło się szerokie rozumienie pojęcia owoców, przez które należy rozumieć w myśl wyżej wymienionego przepisu także kwiaty, szyszki, żołądź, kasztany i tym podobne⁴²

Przepis ten jak wskazano w doktrynie ma na celu *zapobieżenie potencjalnym konfliktom pomiędzy właścicielami nieruchomości sąsiednich*⁴³. Podkreślić należy, iż owoce muszą opaść na grunt sąsiedni w naturalny sposób. Niedopuszczalne jest zatem zrywanie przez właściciela sąsiedniej nieruchomości owoców z takiego drzewa bądź też powodowanie ich opadnięcia w jakiegokolwiek inny sposób⁴⁴.

⁴⁰ *Komentarz do art. 148 k.c.*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda

⁴¹ Tamże.

⁴² *Komentarz do art. 148 KC*, [w:] *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe*, red. G. Rudnicki, S. Rudnicki, Warszawa 2011.

⁴³ *Komentarz do art. 148 KC*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Własność i inne prawa rzeczowe*, red. A. Kidyba, Warszawa 2012.

⁴⁴ Tamże.

Prawo właściciela gruntu do usunięcia zwieszających się z jego drzew gałęzi lub owoców

Zgodnie z art. 149 KC właściciel gruntu może wejść na grunt sąsiedni w celu usunięcia zwieszających się z jego drzew gałęzi lub owoców. Właściciel sąsiedniego gruntu może jednak żądać naprawienia wynikłej stąd szkody. Celem art. 149 KC jest dopuszczalność podjęcia działań zmierzających do zlikwidowania stanu immisji, który to stan powodują zwisające nad cudzym gruntem gałęzie⁴⁵.

Pod pojęciem drzewa należy rozumieć roślinę mającą pień, koronę i korzenie⁴⁶, choć dopuszczalne jest objęcie tym przepisem także obiektów, które utraciły typowe składniki drzewa na przykład koronę albo stanowi wiatrołom lub wykrot oraz krzewów⁴⁷.

W orzecznictwie podkreśla się również, iż właścicielowi gruntu, na który z sąsiedniego gruntu przechodzą korzenie i nad którym z tego gruntu zawieszają się gałęzie, przysługuje w stosunku do sąsiada roszczenie o nieczynienie przeszkód w obcięciu tych korzeni i gałęzi⁴⁸.

Przy korzystaniu z uprawnień to jest wejścia na cudzy grunt z art. 149 KC zgoda sąsiada nie jest wymagana⁴⁹. Właściciel gruntu nie musi również uzgadniać ani wyznaczać terminu wejścia na grunt sąsiedni⁵⁰. Wejściem na sąsiedni grunt jest również *dopuszczalność wjazdu specjalistycznego sprzętu służącego do wycinki (na przykład podnośnika, dźwigu)*⁵¹.

Prawo właściciela gruntu do obciążenia i zachowania dla siebie korzeni przechodzących z sąsiedniego gruntu.

Trzecim przepisem w KC odnoszącym się do drzew jest art. 150 KC. Zgodnie z wyżej wymienionym przepisem właściciel gruntu może obciąć i zachować dla siebie korzenie przechodzące z sąsiedniego gruntu. To samo doty-

⁴⁵ *Komentarz do art. 148 KC*, [w:] *Kodeks cywilny. Księga druga*

⁴⁶ *Komentarz do art. 149 KC*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda ...

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ *Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 1972 r.*, sygn. III CZP 45/72, OSNC 1973/1/9.

⁴⁹ M. Balwicka-Szczyrba, G. Karaszewski, A. Sylwestrzak, *Sąsiedztwo nieruchomości. Komentarz*, Warszawa 2014.

⁵⁰ *Komentarz do art. 149 KC*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda ...

⁵¹ Tamże.

czy gałęzi i owoców zwieszających się z sąsiedniego gruntu; jednakże w wypadku takim właściciel powinien uprzednio wyznaczyć sąsiadowi odpowiedni termin do ich usunięcia.

Art. 150 KC jest przez część przedstawicieli doktryny oceniany krytycznie. Podkreśla się, iż zróżnicowanie, w myśl którego korzenie można obciąć i zachować dla siebie bez obowiązku uprzedzenia sąsiada, a gałęzie i owoce zwieszające się z sąsiedniego gruntu można obciąć po wyznaczeniu sąsiadowi odpowiedniego terminu, jest nieuzasadnione⁵². Usunięcie korzeni może bowiem rodzić bardziej negatywne konsekwencje dla żywotności i statyki danego drzewa niż usunięcie korzeni czy owoców⁵³.

W przypadku, gdy korzenie przechodzące na sąsiednią działkę zostaną przecięte, w następstwie czego dojdzie do uschnięcia drzewa, roszczenie odszkodowawcze jest bezpodstawne, pomimo zaistnienia tak negatywnych konsekwencji⁵⁴. Również w przypadku wystąpienia choroby drzewa, którego korzenie zostały obcięte, wyżej wymienione roszczenie jest bezpodstawne⁵⁵. Niemniej jednak tego typu postępowanie może zostać uznane za nadużycie prawa podmiotowego⁵⁶.

Jak wskazał ustawodawca termin do usunięcia gałęzi i owoców powinien być odpowiedni. Powinien on uwzględniać cykl wegetacji roślin⁵⁷, w tym na przykład okres dojrzewania owoców⁵⁸. A contrario samopomoc unormowana w art. 150 KC jest niedopuszczalna wtedy, kiedy nie zachodzą wszystkie przesłanki określone w wyżej wymienionym przepisie⁵⁹. Przykładem niespełnienia wszystkich wyżej wymienionych warunków może być wyznaczenie terminu do usunięcia owoców przed ich dojrzewaniem⁶⁰.

⁵² Tamże.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 6 lutego 2003 r., sygn. IV CKN 1731/00.

⁵⁵ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego siedziba w Warszawie z dnia 12 grudnia 2008 r., sygn. IV SA/Wa 1321/08.

⁵⁶ Komentarz do art. 150 KC, [w:] *Kodeks cywilny. Tom I*...

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ *Kodeks cywilny z komentarzem*, red. J. Winiarz, Warszawa 1989, s. 147.

⁵⁹ F. Błahuta i in., *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I*, Warszawa 1972, s. 405.

⁶⁰ Tamże.

Rój pszczół

Jednym z najszlachetniejszych przepisów KC jest art. 182 KC, który stanowi:

§ 1. Rój pszczół staje się niczym, jeżeli właściciel nie odszukał go przed upływem trzech dni od dnia wyrojenia. Właścicielowi wolno w pościgu za rojem wejść na cudzy grunt, powinien jednak naprawić wynikłą stąd szkodę.

§ 2. Jeżeli rój osiadł w cudzym ulu niezajętym, właściciel może domagać się wydania roju za zwrotem kosztów.

§ 3. Jeżeli rój osiadł w cudzym ulu zajętym, staje się on własnością tego, czyją własnością był rój, który się w ulu znajdował. Dotychczasowemu właścicielowi nie przysługuje w tym wypadku roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia.

Wskazany w § 1 trzydniowy termin liczony jest od momentu wyrojenia, a nie od momentu opuszczenia przez dany rój gruntu właściciela. W praktyce upływ wyżej wymienionego terminu nie podlega żadnej kontroli, gdyż poza samym właścicielem z reguły nikt nie będzie wiedział, ile dni upłynęło⁶¹. Właściciel roju pszczół na prawo w pościgu za rojem wejść na cudzy grunt. W tym przypadku właścicielowi gruntu ani posiadaczowi gruntu prawo do obrony koniecznej nie przysługuje⁶². W przypadku, gdy właściciel gruntu uniemożliwi, goniącemu rój wejścia na grunt, musi on liczyć się z możliwością ponoszenia odpowiedzialności za szkody poniesione przez właściciela roju, w szczególności gdy uniemożliwienie pościgu skutkowało upływem 3-dniowego terminu i utratą własności roju⁶³.

Właściciel roju, który w pościgu za nim, wchodzi na cudzy grunt musi liczyć się z obowiązkiem naprawienia szkody. Poszkodowanym może być właściciel gruntu lub dzierżawca, użytkownik czy nawet bezprawny posiadacz w dobrej wierze⁶⁴. Odpowiedzialność właściciela roju wobec tych osób ma charakter absolutny, niezależny od winy – brak jest okoliczności egzoneracyjnych. W stosunku do innych właścicieli roju odpowiada na podstawie art. 415 KC

⁶¹ *Komentarz do art. 182 KC*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Tamże.

(odpowiedzialność na zasadach ogólnych), a w przypadku wyrządzenia szkody przez rój na podstawie art. 431 KC⁶⁵.

Jeżeli rój osiadł w cudzym ulu niezajętym i nie minęły jeszcze 3 dni od wyrojenia, właściciel może domagać się wydania roju za zwrotem kosztów⁶⁶. Po upływie 3 dni od wyrojenia właściciel ula musi objąć rój w posiadanie samoistne, aby nabyć jego własność. W braku jego działania rój pozostaje niczym. Jeżeli po jakimś czasie opuściłby ul, właścicielowi gruntu nie przysługiwałyby żadne prawa do tegoż roju⁶⁷.

W myśl § 3 rój, który osiadł w cudzym ulu zajętym staje się własnością tego, czyją własnością był rój, który się w ulu znajdował. Zdanie drugie paragrafu trzeciego wyłączające możliwość wysunięcia roszczeń z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia stanowi wyjątek od zasady wynikającej z art. 194 KC⁶⁸. Wynika to z faktu, iż rój tzw. nędzaków z powodu braku pokarmu poprzez wtargnięcie do cudzego ula wyrządza szkodę. Pszczoły bowiem zakłuwają się wzajemnie. Tym samym ustawodawca, aby uniknąć wysuwania wzajemnych roszczeń zastosował takową konstrukcję⁶⁹.

Przepis ten jak wskazano we wstępie ma swój fanklub na Facebooku⁷⁰.

Obowiązek naprawienia szkody wyrządzonej przez zwierzę

Zgodnie z art. 431 § 1 KC kto zwierzę chowa albo się nim posługuje, obowiązany jest do naprawienia wyrządzonej przez nie szkody niezależnie od tego, czy było pod jego nadzorem, czy też zabłąkało się lub uciekło, chyba że ani on, ani osoba, za którą ponosi odpowiedzialność, nie ponoszą winy. Paragraf drugi wyżej wymienionego przepisu stanowi, iż chociażby osoba, która zwierzę chowa lub się nim posługuje, nie była odpowiedzialna według przepisów paragrafu poprzedzającego, poszkodowany może od niej żądać całkowitego lub częściowego naprawienia szkody, jeżeli z okoliczności, a zwłaszcza

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ *Komentarz do art. 182 KC*, [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352*

⁶⁹ *Komentarz do art. 182 KC*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda

⁷⁰ Patrz: *Fani, koneserzy i miłośnicy art. 182 KC*, [online] <https://www.facebook.com/pages/calegory/Lawyer---Law-Firm/Fani-koneserzy-i-mi%C5%82o%C5%9Bnicy-art-182-kc-185065348233087/> [dostęp: 08.05.2019].

z porównania stanu majątkowego poszkodowanego i tej osoby, wynika, że wymagają tego zasady współżycia społecznego.

Art. 431 KC wskazuje jedynie kategorię podmiotów odpowiedzialnych za szkodę wyrządzoną przez zwierzę. Nie jest natomiast wskazane komu szkoda ma być wyrządzona. Należy zatem przyjąć, iż szkoda może być wyrządzona każdemu między innymi osobie, która to zwierzę chowa⁷¹. Odpowiedzialność może ponosić również *na przykład pracodawca względem pracownika, który doznał szkody w związku z wykonywaniem swoich obowiązków pracowniczych polegających na sprawowaniu opieki nad danym zwierzęciem*⁷².

Odpowiedzialność przewidziana w art. 431 KC dotyczy tylko i wyłącznie szkód wyrządzonych przez zwierzęta. Szkody powstałe w związku z hodowlą czy posługiwaniem się bakteriami, wirusami czy roślinami nie są objęte zakresem wyżej wymienionego przepisu⁷³. Zwierzęta te muszą być ponadto pozbawione swobody. A zatem odpowiedzialność z art. 431 KC dotyczy szkód wyrządzonych nie tylko przez zwierzęta hodowlane, ale także przez pozbawione swobody dzikie zwierzęta np. przebywające w cyrku⁷⁴.

Art. 431 KC nie dotyczy przypadków, w których człowiek celowo posługiwał się zwierzęciem jako „narzędziem” do wyrządzenia szkody. Przepis ten ma zastosowanie tylko wtedy, gdy zwierzę wyrządza szkodę z własnego popędu, a więc w wyniku samoistnego, niezależnego od człowieka zachowania się⁷⁵. Zachowanie się zwierzęcia może mieć zarówno charakter czynny, jak i bierny⁷⁶.

⁷¹ Komentarz do art. 431 KC, [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352*

⁷² *Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie - I Wydział Cywilny, z dnia 2 czerwca 2016 r.*, sygn. I ACa 17/16; zob. także: komentarz do art. 431 KC, [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352* ...

⁷³ Komentarz do art. 431 k.c., [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352*

⁷⁴ *Orzeczenie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 21 listopada 1961 r.*, sygn. IV CR 138/61, OSNC 1963/7-8/144; zob. także: komentarz do art. 431 KC, [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352* ...; natomiast art. 431 KC nie dotyczy np. wynagrodzenia szkód wyrządzonych w sadach przez dziki, łosie, jelenie, danielle i sarny. Więcej zob.: *Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 4 lipca 2002 r.*, sygn. I CKN 795/00.

⁷⁵ *Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 6 czerwca 1968 r.*, sygn. I CR 148/68; zob. także: *Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 7 kwietnia 2004 r.*, sygn. IV CK 231/03.

⁷⁶ Komentarz do art. 431 KC, [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352*

Prawo zajęcia cudzego zwierzęcia wyrządzającego szkodę na posiadanym gruncie

Uprawnienie przysługujące posiadaczowi gruntu w stosunku do cudzego zwierzęcia, które wyrządza na tym gruncie szkodę wynika z art. 432 KC. Według paragrafu pierwszego tegoż przepisu posiadacz gruntu może zająć cudze zwierzę, które wyrządza szkodę na gruncie, jeżeli zajęcie jest potrzebne do zabezpieczenia roszczenia o naprawienie szkody. Ponadto paragraf drugi stanowi, iż na zajęтым zwierzęciu posiadacz gruntu uzyskuje ustawowe prawo zastawu dla zabezpieczenia należnego mu naprawienia szkody oraz kosztów żywienia i utrzymania zwierzęcia. Jak wskazano powyżej uprawnienie to przysługuje posiadaczowi i to zarówno samoistnemu jak i zależnemu. Nie przysługuje ono natomiast dzierżycielowi gruntu⁷⁷.

Przepis ten normuje jeden z przejawów tak zwanej dozwolonej samopomocy. Mianem tym określa się *regulacje prawne, które po naruszeniu dobra prawnie chronionego pozwalają poszkodowanemu samodzielnie, to znaczy bez uciekania się do interwencji organów państwa, przywrócić stan sprzed naruszeń lub zabezpieczyć możliwość dochodzenia swoich praw*⁷⁸.

Zajęcie cudzego zwierzęcia jest możliwe, ale tylko po łącznym ziszczeniu się określonych warunków. Cudze zwierzę musi wyrządzić szkodę na gruncie. Taką szkodą będą na przykład: naruszenie samego gruntu, uszkodzenie pól⁷⁹, zniszczenie roślinności, uszkodzenie budynków, uszkodzenie innych urządzeń⁸⁰. Szkody na osobie nie są objęte zakresem art. 432 KC⁸¹. Ponadto w związku z wyrządzeniem szkody musi powstać roszczenie o jej naprawienie⁸², musi zaistnieć *potrzeba zabezpieczenia roszczenia o naprawienie szkody, poprzez*

⁷⁷ Tamże.

⁷⁸ *Kodeks Cywilny. Komentarz. Zobowiązania. Część ogólna. Tom III*, red. A. Kidyba, Warszawa 2010, s. 421; cyt. za: *Komentarz do art. 432 KC*, [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352*

⁷⁹ *Komentarz do art. 432 KC*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki ...

⁸⁰ *Kodeks cywilny. Komentarz* red. E. Gniewek, P. Machnikowski Warszawa 2013, s. 793 cyt. za: *Komentarz do art. 432 KC*, [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352* ...

⁸¹ Tamże.

⁸² Tamże.

*zajęcie zwierzęcia*⁸³, a zwierzę nie może opuścić gruntu, na którym wyrządziło szkodę⁸⁴.

Podsumowanie

Wskazane i opisane powyżej regulacje KC pomimo swojej niezbyt długiej treści wymagały w celu rozwiania pewnych wątpliwości dokładnej analizy. Przepisy te jak wynika z treści artykułu pełnią różne, nierzadko zupełnie odmiennie role. Jedne z nich dot. stricte prawa własności i są związane z tzw. prawem sąsiedzkim jak np. art. 148 KC, a inne są związane z problematyką dochodzenia roszczeń za wyrządzoną szkodę np. art. 431 i 432 KC. Niektóre z opisywanych regulacji prawnych należy uznać za relikty przeszłości, czego dobitnym przykładem jest art. 182 KC, odnoszący się do roju pszczół, który powszechnie uznaje się za tak zwany przepis martwy, a inne zaś stanowią elementarną część polskiego prawa cywilnego na przykład art. 53 KC odnoszący się do pożytków.

Przytoczone i opisane w powyższym artykule przepisy, należy uznać za główne regulacje prawne zawarte w KC odnoszące się do przyrody. Wśród przepisów KC mogą wystąpić, także inne regulacje odnoszące się do tematyki poruszanej w niniejszym artykule na przykład art. 154 § 1 KC, który stanowi, iż domniemywa się, że mury, płoty, miedze, rowy i inne urządzenia podobne, znajdujące się na granicy gruntów sąsiadujących, służą do wspólnego użytku sąsiadów. To samo dotyczy drzew i krzewów na granicy. Niemniej jednak wskazane w niniejszym artykule przepisy KC, należy uznać za najważniejsze w zakresie tematyki objętej tymże artykułem.

Należy podkreślić, iż dokonany powyżej opis poszczególnych regulacji KC odnoszących się do przyrody nie jest wyczerpujący. Poruszonych w powyższej pracy zostało jednak wiele istotnych zagadnień, w tym zagadnień rodzących spory wśród przedstawicieli prawa, a także kluczowych dla zrozumienia wskazanych przepisów KC.

⁸³ Tamże.

⁸⁴ Tamże; zob. także: *Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 czerwca 1937 r.*, sygn. II K 302/37, OSN(K) 1937/12/350.

BIBLIOGRAFIA

Publikacje

Balwicka-Szczyrba Małgorzata, Karaszewski Grzegorz, Sylwestrzak Anna, *Sąsiedztwo nieruchomości. Komentarz*, Warszawa 2014.

Błahuta Franciszek i in., *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I*, Warszawa 1972.

Gniewek Edward, Machnikowski Piotr (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017.

Gniewek Edward, *Kodeks cywilny. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe. Komentarz*, Kraków 2001.

Gutowski Maciej (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352*, Warszawa 2018.

Kidyba Andrzej (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Własność i inne prawa rzeczowe*, Warszawa 2012.

Osajda Konrad (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019.

Radwański Zbigniew, Olejniczak Adam, *Prawo cywilne - część ogólna*, Warszawa 2017.

Rudnicki Grzegorz, Rudnicki Stanisław, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe*, Warszawa 2011.

Winiarz Jan (red.), *Kodeks cywilny z komentarzem*, Warszawa 1989.

Załucki Mariusz (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019.

Akty prawne

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, (t.j. Dz. U. 2019 r. poz. 80).

Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach, (t.j. Dz. U. 2019 poz. 83 z późn. zm).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt, (t.j. Dz. U. 2019 poz. 122).

Ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, (t.j. Dz. U. 2018 poz. 1405).

Ustawa z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin, (t.j. 2018 poz. 810 z późn. zm).

Ustawę z dnia 11 marca 2004 r. o organizacji niektórych rynków rolnych, (t.j. Dz. U. 2018 poz. 945).

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, (t.j. Dz. U. 2018 poz. 1614 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich, (t.j. Dz. U. 2019 poz. 477).

Ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin, (t.j. Dz. U. 2019 poz. 235).

Ustawa z 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych, (Dz.U. 2018 poz. 1599).

Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, (OJ L 206, 22.7.1992, p. 7–50).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa, (OJ L 20, 26.1.2010, p. 7–25).

Konwencja o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego, sporządzona w Ramsarze dnia 2 lutego 1971 r., (Dz.U. 1978 nr 7 poz. 24).

Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji, (Dz.U. 1976 nr 32 poz. 190).

Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, sporządzona w Waszyngtonie dnia 3 marca 1973 r., (Dz.U. 1991 nr 27 poz. 112).

Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt, sporządzona w Bonn dnia 23 czerwca 1979 r., (Dz.U. 2003 nr 2 poz. 17).

Konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, sporządzona w Bernie dnia 19 września 1979 r., (Dz.U. 1996 nr 58 poz. 263).

Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r., (Dz.U. 2002 nr 184 poz. 1532).

Orzeczenia

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 czerwca 1937 r., sygn. II K 302/37, OSN(K) 1937/12/350.

Orzeczenie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 28 listopada 1950 r., sygn. C 355/50/.

Orzeczenie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 21 listopada 1961 r., sygn. IV CR 138/61, OSNC 1963/7-8/144.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 6 czerwca 1968 r., sygn. I CR 148/68.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 29 stycznia 1971 r., sygn. III CRN 441/70.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 1972 r., sygn. III CZP 45/72, OSNC 1973/1/9.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna i Administracyjna z dnia 31 marca 1987 r., sygn. I CR 287/86.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 4 lipca 2002 r., sygn. I CKN 795/00.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 6 lutego 2003 r., sygn. IV CKN 1731/00.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 7 kwietnia 2004 r., sygn. IV CK 231/03.

Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Karna z dnia 28 marca 2012 r., sygn. I KZP 1/12.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 5 października 2012 r., sygn. IV CSK 244/12.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 7 lutego 2013 r., sygn. II CSK 230/12.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 29 kwietnia 2015 r., sygn. IV CSK 522/14.

Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 29 kwietnia 2015 r., sygn. IV CSK 527/14.

Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 29 kwietnia 2015 r., sygn. IV CSK 529/14.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 30 kwietnia 2013 r., sygn. I ACa 323/13.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi - I Wydział Cywilny z dnia 9 lipca 2014 r., sygn. I ACa 90/14.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie - I Wydział Cywilny z dnia 21 kwietnia 2016 r., sygn. I ACa 1111/15.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie - I Wydział Cywilny, z dnia 2 czerwca 2016 r., sygn. I ACa 17/16.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego siedziba w Warszawie z dnia 12 grudnia 2008 r., sygn. IV SA/Wa 1321/08.

Źródła internetowe

Fani, koneserzy i miłośnicy art. 182 KC, [online] <https://www.facebook.com/pages/category/Lawyer---Law-Firm/Fani-koneserzy-i-mi%C5%82o%C5%9Bnicy-art-182-kc-185065348233087/> [dostęp: 08.05.2019].

SUMMARY

ELEMENTS OF NATURE IN THE POLISH CIVIL CODE

The purpose of the article is to familiarize the reader with legal regulations relating to nature in the Act of 23 April 1964 - the Civil Code. The Civil Code contains, among many important regulations, also provisions referring to: natural benefits, fruit fallen from a tree or bush to the neighboring land, branches hanging from trees to neighboring land, roots passing from neighboring land, swarm of bees or damage caused by an animal.

The author intends to accomplish the aforementioned aim by analyzing the views of representatives of the Polish civil law doctrine contained in numerous publications, as well as the case law among others Supreme Court.